

„Semmi pénz nem elég”. Churchill pénzügyei

Lough, David: *Nincs több pezsgő. Churchill és a pénz.* Budapest, Lázár János és Csepregy Nándor kiadása, 2020.

Nehéz feladat lehet olyasvalakiról monográfiát írni, mint Winston Churchill, aki egyike a leginkább kutatott és dokumentált történelmi személyiségeknek. Életéről tetemes mennyiségű szakirodalom jelent meg, amely részletekbe menően elemezte politikai, történetírói, újságírói, katonai pályáját, emellett ő maga is megírta visszaemlékezéseit. Jelen kötet szerzője, David Lough ezért egészen újszerű perspektívát választott Churchill életének bemutatására. A szerző a pénzügyein keresztül követte nyomon Churchill életének szakaszait, és nagyrészt elsődleges forrásokat feldolgozva rajzolta meg portréját. Ez a kétségkívül eredeti megközelítés minden bizonnyal részben David Lough pályájának is köszönhető, aki történész végzettsége mellett a nyolcvanas évektől kezdődően a pénzügyi szakmában épített karriert, banki befektetésekkel és tanácsadással foglalkozó céget alapítva. A szerző pályájának e kettőssége szinte természetes módon vezetett el könyvének sajátos témájához, amely egyszerre képviseli a pénzügyi szakember, illetve a történetíró szemléletmódját és megközelítést. Churchill szerteágazó, több országhoz és valutához kapcsolódó pénzügyeit szinte lehetetlen volna követni, ezért a szerző az összevethetőség érdekében minden fejezet elején az adott időszakra vonatkozó, egyszerűen használható képletet ad meg segítségként.

„Churchillnek semmi pénz nem elég” – mondta egy alkalommal Révész Imre, Churchill irodalmi ügynöke, utalva a brit politikus, író életvitelére és pénzügyeire. Révész a harmincas években került üzleti kapcsolatba Churchilllel, és talán nem is tudott róla, hogy ezzel a sommás ítéletével üzletfele egész életére vonatkoztathatóan foglalta össze annak pénzhez való viszonyát. Churchill arisztokrata családban, Marlborough hetedik hercegének unokájaként született egy olyan korban, amelyben az arisztokrácia hagyományos szerepe és társadalmi pozíciója átalakulóban volt. Az ipari forradalom hatására kialakult új gazdasági és pénzügyi viszonyok között létrejött egy vagyonos társadalmi csoport, amely anyagi lehetőségei és politikai befolyása révén hamar az arisztokrácia kivételezett helyzetébe emelkedett, így Churchill korára a születési előjogok önmagukban egyre kevésbé biztosították azt az életszínvonalat, amelyet egy arisztokrata korábban

megszokott. Churchill apja, Lord Randolph sem bizonyult jó döntéshozónak a család pénzügyeit illetően, az általa üzött szerencsejátékok, lóversenyek és kaszinóadósságok még ingatagabbá tették a család anyagi helyzetét [27–33.].

Kevés társadalmilag elfogadott jövedelemszerző tevékenység létezett a tizenkilencedik század végi Nagy-Britanniában egy hercegi származású arisztokrata ifjú számára. Churchill nehezen induló katonai pályája – csak harmadjára ment át a Királyi Katonai Akadémia felvételi vizsgáján [34.] – nem bizonyult biztos megélhetést jelentő hivatásnak. Anyagi szempontból ezeket az éveket – pontosabban szólva *már ezeket az éveket is* – az állandósult anyagi problémák jellemezték. A pénzszerzési lehetőségek keresése lett katonai karrierjével kapcsolatos döntéseinek fő mozgatórugója. Anyja társadalmi kapcsolatainak köszönhetően Churchill ezekben az években vált a legjobban fizetett haditudósítótá, és ekkor alapozta meg írói pályáját is, amelyet a politika mellett – és időnként helyett – egész életében művelt, hatalmas irodalmi örökséget hagyva hátra. Társadalmi helyzetének elfogadása, hogy arisztokrataként írással kell megkeresnie a pénzt, kezdetben nem ment számára könnyen. „A pénz! Megvallom, megborzadok. Nem tudom, hova süllyedünk még. Olyan piszkosnak érzem magam, hogy ilyet teszek...” – írta keresetlen őszinteséggel nagynénjének az írói pályával kapcsolatban egy levelében. [53.]. Az írásból és újságírásból szerzett jövedelme a századfordulóra többszöröse lett a hadseregtől érkező bevételének, ezért úgy döntött, felhagy a katonáskodással, és politikai pályára lép [57.]. 1900. október elsején Oldhamben a Konzervatív Párt színeiben parlamenti képviselői mandátumot nyert. Ezekben az években alakult ki az a rá jellemző életstílus, amelyet leginkább a politika és az írás egyvelegeként jellemezhetnénk, hol egyiket, hol másikat helyezve előtérbe, leginkább a várható jövedelmezőség alapján döntve közöttük.

Churchill arisztokrata származása és az a tény, hogy ennek ellenére mégis saját vállalkozásaiból kellett előteremtenie a megélhetését, egyfajta kettős identitást alakított ki benne. Életmódjában igyekezett számos arisztokrata elemet megtartani – vidéki

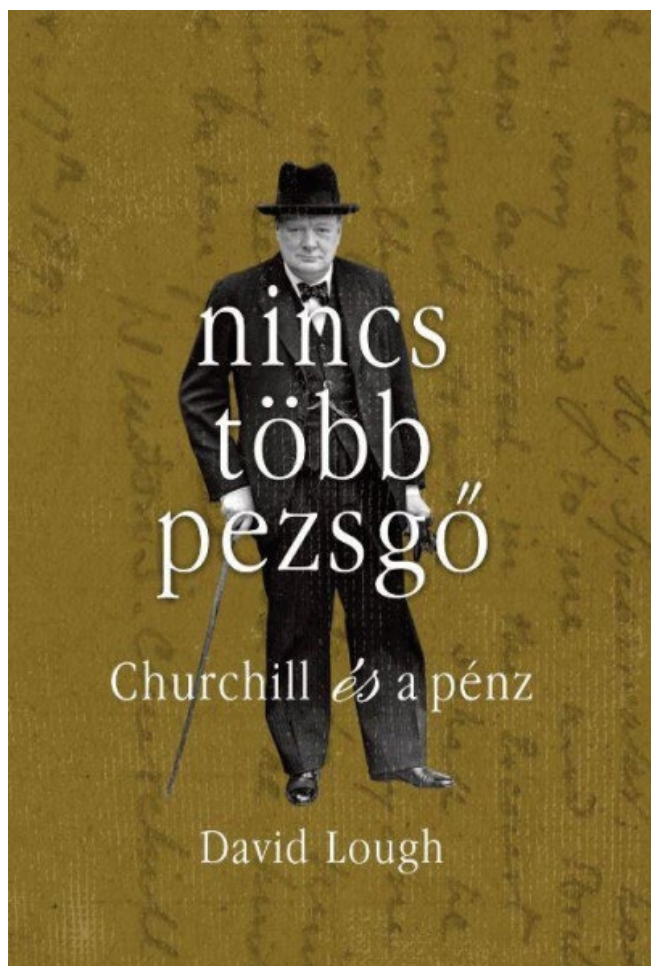
háza tartott fent, vadászatokra járt –, ugyanakkor kapcsolatai olyan gazdag és befolyásos emberekhez kötődtek, mint a bankvilágból ismert és a Churchill családdal jó kapcsolatban lévő Sir Ernest Cassel, az apjával bányáügyekben üzleti kapcsolatban álló Rothschildék vagy a sajtómágnás Alfred Harmsworth, akinek lapjai bőkezű honoráriumokat fizettek Churchill cikkeiért. Érdekeiknek – a vállalkozásbarát reformok, szabadkereskedelem – leképeződését a brit politikai életben a Liberális Párt jelentette, és talán nem véletlen, hogy Churchill 1904-ben elhagyta a konzervatívokat, és átült a liberálisok közé. Csaknem két évtized múltán, számos kormányzati tisztséget és a brit politikai élet alapvető megváltozását követően, 1925-ben tért vissza a konzervatívok közé, ahol azonban még jó ideig nem feledték el „osztályárulását”, ezért a párt fősodrán kívül maradt.

Churchill pénzügyeit vizsgálva a pénzhez és az azzal összefüggő morális kérdésekhez való viszonyába is bepillantást nyerhetünk. Nagy-Britannia az első világháborúig a világ pénzügyi központja volt, a tőzsdei műveletek pedig szinte természetes módon tartoztak hozzá a felső tízezer mindennapjaihoz. A spekulatív tőzsdei műveletek, a tőzsdéhez kapcsolódó bizalmas információk áramlása és felhasználása bizonyos szempontból még kevésbé volt formalizált, mint manapság, illetve a korabeli közvélemény politikusokra és közéleti szereplőkre gyakorolt hatása sem játszott oly mértékben szerepet a döntéseikben, mint napjainkban. Az első világháborút követően mély pénzügyi válságba süllyedt kontinentális Európa magas eladósodottsága, az épített infrastruktúrában okozott károk, az ember- és nyersanyaghiány, valamint nem utolsósorban a szűklátókörű francia külpolitika a nemzetek elhúzódó válságát vetítette előre. Churchill figyelme ezekben az években elsősorban a tőzsde és a szerencsejáték között oszlott meg. Személyiségének az a része, amelyet leginkább a magas kockázatvállalási hajlammal írhatnánk le, ezeken a területeken látványosan megmutatkozott. Gyorsan hozott döntéseket, gyakran kevés információra alapozva, amely látványos sikereket és bukásokat hozott. Pénzügyi spekulációba fogott a francia frank ellen, amelyet arra a feltételezésére alapozott, hogy a frank gyengülni fog. Franciaország a háborús kiadásait javarészt hitelekből fizette, a német jóvátételből származó bevételek akadoztak, a Ruhr-vidék megszállása pedig meglehetősen költséges vállalkozás volt Franciaország számára. Az ügylet anyagi sikert hozott Churchillnek, amely további részvények vásárlására és eladására

ösztönözte, és a sikeren felbuzdulva elgondolkodott a német márka elleni hasonló spekuláció lehetőségén is [145–149.]. Az ilyen jellegű pénzügyi gyakorlatok mind a korszak, mind a személyiség kapcsán akaratlanul is morális felvetések megfogalmazására készítetik az olvasót.

Churchill az elvesztett 1929-es választások után elhagyta Nagy-Britanniát és Kanadába, majd az Amerikai Egyesült Államokba ment. Dacára a miniszteri fizetésének, komoly összegű adósságot halmozott fel, életstratégiája azonban inkább a bevételek növelése, semmint a kiadások csökkentése volt, így nem meglepő, hogy Kanadába érve írásból szerzett bevételeit nem az adósságok visszafizetésére, hanem új befektetések létesítésére költötte. A meggazdagodás iránti vágya gyorsan háttérbe szorította a racionális megfontolásokat. „Nagyon vonzó számomra ez az ország. Hatalmas fejlesztések zajlanak. Számos területen egy vagyont lehet keresni. [...] Elhatároztam, hogy ha Neville Chamberlain lesz a Konzervatív Párt vezetője, vagy valaki hozzá hasonló, kivonulok a politikából, és megpróbálok neked és a cicáinknak egy kicsit kényelmesebb életet teremteni...” – írta feleségének [182.]. Nem sokkal később egy vagyont veszített az 1929-es Wall Street-i tőzsdekrach során.

Churchill életét végigkísérték a rossz pénzügyi döntések, amelyekben feltehetően nagy szerepet játszhatott, hogy a pénzzel való gazdálkodás terén a szüleitől is rossz mintákat látott. A szerencsejátékok, lóversenyek és a tőzsdei műveletek azonban, amelyek vissza-visszatérően Churchill életének részévé váltak, sokkal nagyobb károkat okoztak. A harmincas évek első felében Churchill volt Nagy-Britannia legjobban fizetett írója, anyagi problémái azonban rendszeres túlköltekezései miatt állandósultak, és egyre gyakrabban gyűlt meg a baja az adóhatósággal is. A harmincas évek végére az anyagi helyzete oly mértékben megrendült, hogy kénytelen volt őszintén feltárni anyagi helyzetét barátja, Brendan Bracken előtt, azt kérve tőle, hogy egy „diszkrét mentőakció” keretében segítse ki szorult helyzetéből. Végül közbenjárására Sir Henry Strakosch üzletember, a *The Economist* társtulajdonosa és elnöke vállalta át tőzsdei adósságait Churchilltól, mint az egyetlen politikustól, „akinek jövőképe és bátorsága van ahhoz, hogy szembeszálljon a náci fenyegetéssel”. A kisebb vagyonnal felérő adósság átvállalása mellett egy hasonló összeget pedig végrendeletében hagyott rá [254–257.]. Churchill 1939-ben Chamberlain háborús kabinetjének tárca nélküli minisztere lett,

majd ezt követően, Chamberlain lemondása után miniszterelnök. Történelmi felelősség nehezedett a vállára, ami azonban nem jelentette azt, hogy zilált pénzügyei rendeződtek volna, sőt. Az évi tízezer fontra rúgó miniszterelnöki fizetésének nagy részét elvitte az adó, írói tevékenységét pedig átmenetileg nem folytathatta. Ismét barátjához, Brackenhez fordult, és végül újra Strakosch segítette ki az adósságok között vergődő háborús miniszterelnököt [279.]. Sajnos az ügy egyes részleteire már feltehetően soha nem fog fény derülni, mert Bracken kívánsága szerint halála után elégették a dokumentumait [398].

Bár a baráti „mentőakciók” azt a célt szolgálták, hogy Churchill mentesüljön az anyagi gondokkal járó megterhelés alól, és a miniszterelnöki teendőire tudjon koncentrálni, továbbra is jelentős időt fordított arra, hogyan növelhetné bevételeit. Tanulságos, hogy Anthony Moir adótanácsadóval az adóelkerülés lehetséges módzatairól folytatott megbeszélése fontosabb volt számára, mint az alsóházban a háború folytatásával kapcsolatos ülésen tartandó beszéde, amelyre végül el sem ment [288–290.]. Háborús miniszterelnöki időszaka alatt hosszú jogi vitákba bonyolódott a könyveit érintő kiadói jogok kapcsán, illetve megfilmesítési

jogokról tárgyalt mások mellett Korda Sándor magyar származású, Angliában élő filmrendezővel is [288–304.].

Az akkori viszonyokat nyilván nem lehet a mai kor mércéjével megítélni, az olvasóban mégis joggal merülhet fel a kérdés, hogy az extravagáns életstílus és az azzal járó rendezetlen anyagi körülmények mennyire tették kiszolgáltatottá Churchillt, illetve ilyen körülmények között rendelkezhetett-e egyáltalán azzal az integritással, amely egy politikus függetlenségének alapját jelenti. Az bizonyos, hogy a gazdasági-pénzügyi elit és a politika ilyen mértékű összefonódása manapság erősen negatív megítélés alá esik, és komoly kétségeket ébreszt a választókban az adott politikus iránt. Tény, hogy Churchill politikusként több alkalommal fogadott el pénzt befolyásos üzleti szereplőktől, amit aztán saját céljaira fordított, illetve arra is volt példa, hogy latba vetette befolyását annak érdekében, hogy a sajtó elhallgasson egy kormánykörököt érintő bennfentes kereskedelmi ügyet, a Marconi-botrányt [100.].

Churchill és a pénz története tanulsággal szolgál nemcsak a pénz és a politika, de a pénz és a politikus kapcsolatát illetően is. A szerzésvágy, a pénzügyi kockázatok helyes felmérésével kapcsolatos képességek hiánya, a magas kockázatvállalási hajlam és a rossz gazdálkodás következményei Churchill rengeteg energiáját emésztették fel, fizikai és mentális értelemben egyaránt. Emellett nyilvánvalóan befolyásolták kapcsolatrendszerének alakulását, ami visszahatott a politika felszínén és háttérében zajló döntéshozatalra, indirekt és néha direkt formában is olyan utakra kényszerítve, amelyeket rendezett anyagi háttérrel talán soha nem tett volna meg.

A szerző a könyvét Churchillről írta ugyan, de nem csak Churchillről szól. Képet kapunk általa a korabeli brit politikai életnek egy olyan szegmenséről is, amely általában természeténél fogva rejtve marad, és amely – szintén természeténél fogva, hiszen kortalan emberi érényeken és gyarlóságokon alapul – alkalmas lehet arra, hogy időn és téren átívelő párhuzamokat vegyünk észre a jelenben tapasztalt viszonyainkkal.

David Lough munkája magyarul két hazai politikus, Lázár János és Csepreghy Nándor kiadásában jelent meg.

A RETÖRKI Könyvek eddig megjelent kötetei

Simon János: Puccs vagy összeomlás? 8 interjú a Kádár-korszakról volt MSZMP PB-tagokkal

Szekér Nóra-Riba András László: A Nagy Imre-kód. Nagy Imre újratemetésének politikai dimenziói

Katona András-Salamon Konrád: Tüntetések könyve. Negyedszázad 56 tüntetése Magyarországon (1988-2013)

M. Kiss Sándor (szerk.): Rendszerváltás 1989. 15 tanulmány

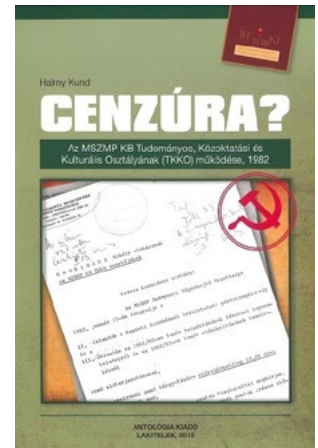
Fricz Tamás-Halmy Kund-Orosz Tímea: A politikai túlélés művészete. Az MSZMP/MSZP hatalomátmenetének természetrajza: érvelés és gyakorlat (1988-2010)

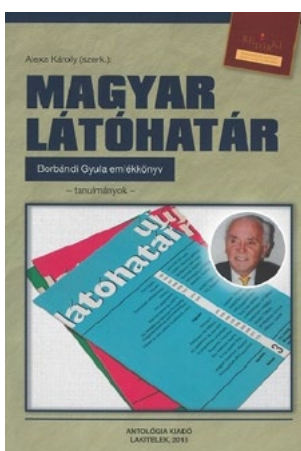
Kahler Frigyes: Az igazság Canossa-járása avagy a rendszerváltoztatás és az igazságtétel történetéhez

Lóránt Károly: A rendszerváltáshoz vezető út. Gazdaságpolitikai visszaemlékezések

Halmy Kund: Cenzúra? Az MSZMP KB Tudományos, Közvetlen és Kulturális Osztályának (TKKO) működése, 1982

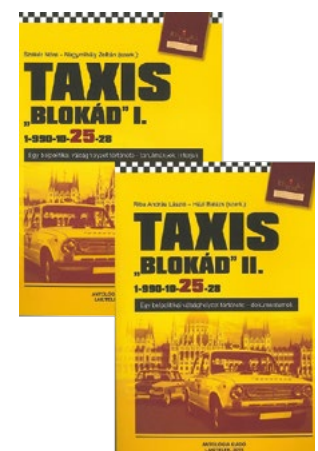
Alexa Károly (szerk.): Magyar Látóhatár. Borbándi Gyula emlékkönyv. Tanulmányok

Kávássy János: Nyugati szélben. Adalékok a magyar-amerikai kapcsolatok 1980-es történetéhez; gondolatok a kelet-európai és a magyar rendszerváltásról

Szekér Nóra-Nagymihály Zoltán (szerk.): Jeles napok, jeltelem ünnepek a diktatúrában. Pillanatképek a kommunista emlékeztetőpolitika valóságából

Szekér Nóra-Nagymihály Zoltán-Riba András-Házi Balázs: Taxis „blokádi” I-II. 1-990-10-25-28. Egy belpolitikai válsághelyzet története

Kukorelli István–Tóth Károly: A rendszerváltozás államszervezeti kompromisszumai

Kiss Gy. Csaba-Szilicz Eszter (szerk.): A másik Magyarország hangja. Dokumentumok az Írószövetség 1986-os közgyűléséről

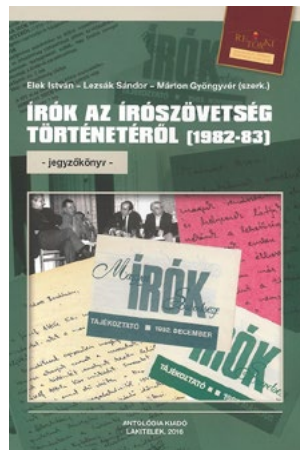
Király Ibolya: Emlék-repezsek. Király Károly igazsága

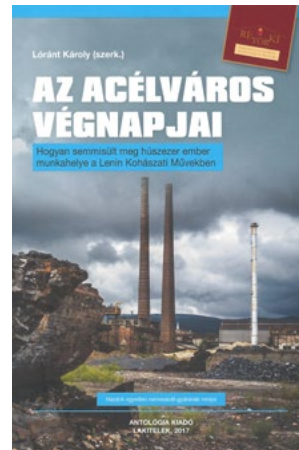
Bakos István: Nemzetépítő kísérlet. A Magyarok Világszövetsége kronológiája 1989-2000

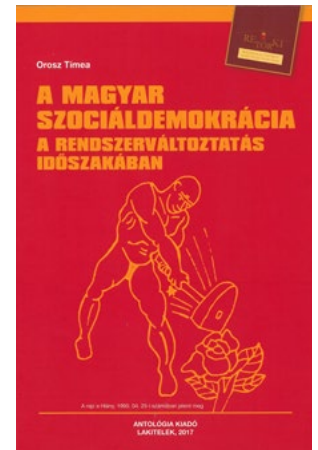
Duray Miklós: Rendszerváltozás, rendszerváltoztatás, rendszerváltás a Kárpát-medencében 1963-2015. I-II.

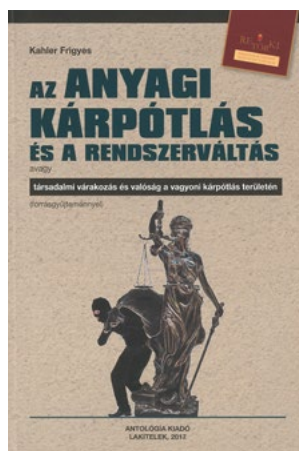
Elek István-Lezsák Sándor-Márton Gyöngyvér (szerk.): Írók az Írószövetség történetéről (1982-83). Jegyzőkönyv

Lóránt Károly (szerk.): Az Acélváros végnapjai

Orosz Tímea: A magyar szociáldemokrácia a rendszerváltoztatás időszakában

Kahler Frigyes: Az anyagi kárpótlás és a rendszerváltás

Kávássy János: Mások szemével

Szalai Attila: A múltból jelen, a jelenből jövő

Marschal Adrienn: Az MDF és a rendszerváltás tematikus kronológiája

Riba András – Szekér Nóra:
Dokumentumok az MDF
korai történetéből

Nagymihály Zoltán – Szekér Nóra:
Forrásvidék

Juhász György: Táborszemle

Helgert Imre-Mészáros Gyula:
A Magyar Honvédség a
rendszerátalakítás sodrában

Fricz Tamás-Halmgy Kund-Orosz Tímea:
Az SZDSZ-jelenség

Kukorelli István-Tóth Károly:
Az alapjogi jogalkotás
az alkotmányos rendszer-
váltás éveiben

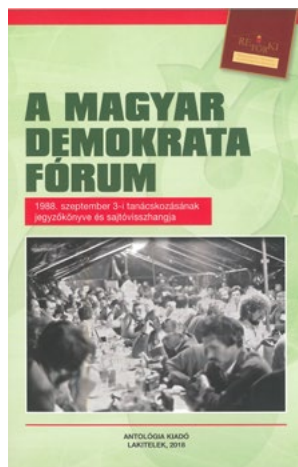
Szijártó István: Húszéves a
Százak Tanácsa

Utak a Teleki térről. Esszék
és tanulmányok a 75 éves M. Kiss Sándor tiszteletére

Szekér Nóra-Szeredi Pál:
MDF-tanulmányok

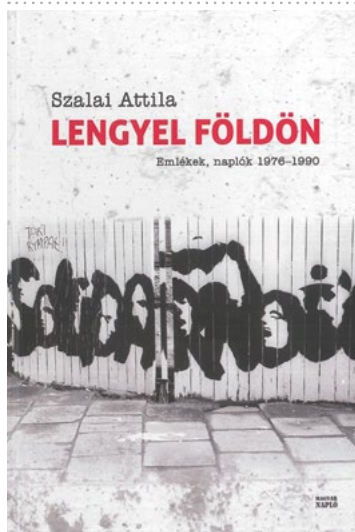
Szeredi Pál: Az MDF 1990.
szeptember 3-i tanácsko-
zásának jegyzőkönyve és
sajtóvisszhangja

Házi Balázs – Jónás Róbert:
Hítel repertórium 1988-1992

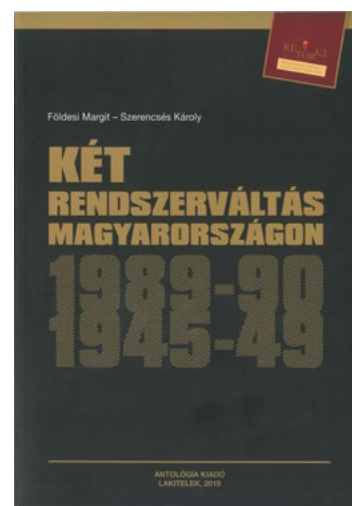
Bakos István – Házi Balázs
– Nagymihály Zoltán: Az
MVSZ "három kistűkre"
(1989-2000)

Szalai Attila: Lengyel földön.
Emlékek, naplók 1976-1990.

Szócs Zoltán: A Szabó Dezső
Emléktársaság mint emlék. A
Hunnia folyóirat megszületése és kimúlása.

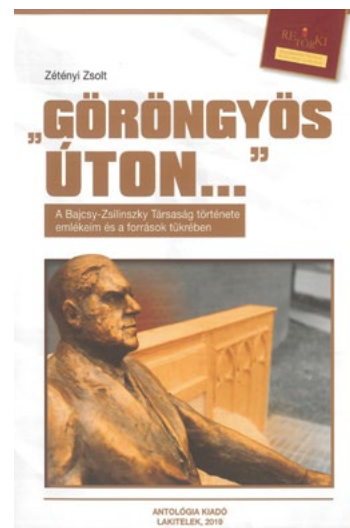
Földesi Margit - Szerencsés Károly:
Két rendszerváltás
Magyarországon

Kukorelli István: Kell-e nekünk
népszavazás?

Szeredi Pál: A cselekvés fél
éve

Zétényi Zsolt: Göröngyös
úton

Domonkos László: Délvidéki
rendszer - magyar váltás

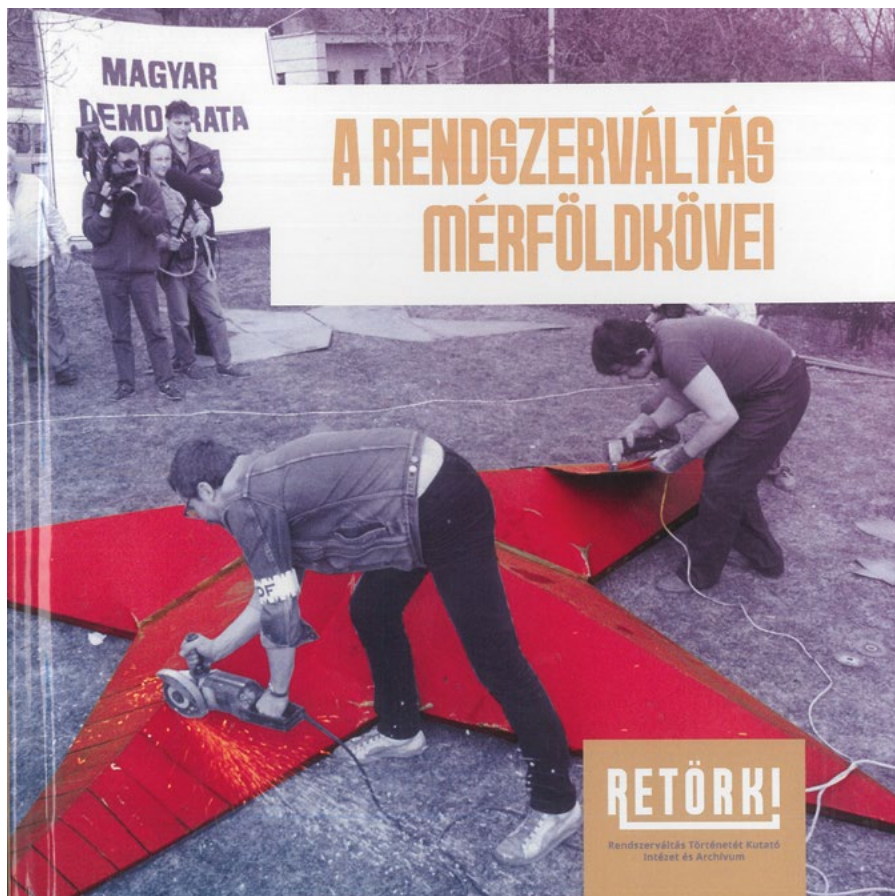
Szabó László Zsolt - Tóth Gy.
László: Húsz év után. Interjúk
a rendszerváltásról
2008-2009-ben

Szeredi Pál: A szétválás fél
éve

Bódi Ferenc: A helyi önkormányzatok születése Magyarországon

A rendszerváltás mérföldkövei

A kötetek megrendelhetőek az Antológia Kiadótól:
konyvek.antologia@nepfolakitelek.hu, +36 76/549-045

CENTRAL EUROPEAN POLITICAL SCIENCE REVIEW 2020 téli számának tartalomjegyzéke

CONTENTS

POLITICAL CHANGE AND TOLERANCY

Introduction	9
Lia Pop and Irina Pop: Xenophobia in 2020 Europe A view on xenophobic political parties	11
Josep Colomer: An Effective Democracy Requires Multiple Governments	47
János Simon: Does Politics as a Science Still Exist in Hungary?	53
Inmaculada Szmolka: A Theoretical and Methodological Proposal for Analyzing the Effects of Political Change on Political Regimes	73
Algis Krupavičius: Lithuania in Comparative Perspective: From Transition to Flawed Democracy	87
Imre Boros Imre: Western Money is in Huge Trouble	109
Csaba Varga: The Challenge of Revolution and a Philosopher's Response - The Tragic Dilemma of László Szalay (1813–1864)	127
György Csepeli and István Murányi: The Experience of Young Hungarians Living in the EU	139
Edit Fabó: History, Identity and Future - The Role of Hungarian Statehood and the Cult of Holy King	145
Reports and Conferences	
UNITED Conference - online conference in Oct. 1st and 2nd	156
12th Roma Life Docfilm Fest - Budapest, Hungary 21 of Nov. 2020.	161
Book Reviews	
Kit Yates: The Math of Life and Death-7 Mathematical Principles That Shape our Lives – by János Simon	163
Abstracts	167
About the contributors	172